

સંગીત

"ગીતં, વાદ્યં તથા નૃત્યં ત્રયં
સંગીતમુચ્યતે ।"

ગીતં વાદ્યં તથા નૃત્યં ત્રયં
સંગીતમુચ્યતે.

અર્થ

ગીત, સંગીતનાં સાધનો અને નૃત્યની
વાક્ષણિકતાઓ એકબીજાના પૂરક છે,
કારણ કે તે કલા સ્વરૂપો એકબીજા
સાથે ગાઢ રીતે જોડાયેલાં છે. આથી,
તે બધા સંગીતની છત્રછાયા હેઠળ છે.

સંદર્ભ: સંગીત રત્નાકર, શ્લોક-૨૧
સ્વરગતાધ્યાય

શિક્ષકો માટે સૂચના

સંગીત સહાનુભૂતિ જગાડવાની, સહયોગને પ્રોત્સાહન આપવાની અને સ્વ-અભિવ્યક્તિને સરળ બનાવવાની નોંધપાત્ર ક્ષમતા ધરાવે છે. આ પુસ્તકનો હેતુ વિદ્યાર્થીઓને સંગીતની પ્રશંસા કરવા અને મૂળભૂત કૌશલ્ય શીખવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાનો છે. પુસ્તકમાંથી ચોક્કસ ગીતો અને પ્રવૃત્તિઓનો પરિચય આપવો રસપ્રદ રહેશે કે જે આપણા વિદ્યાર્થીઓને ખાસ કરીને પ્રારંભિક તબક્કામાં ફક્ત ચોક્કસ પરિણામો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાને બદલે ઉત્સાહથી ભાગ લેવા અને પ્રક્રિયાનો આનંદ માણવા માટે પ્રોત્સાહિત કરશે.

1. ઘરે પ્રેક્ટિસ કરવાથી ગાયન, વાદ્ય વગાડવું, સાંભળવું, સર્જન વગેરે જેવી કૌશલ્યો ઊભી કરવામાં મદદ મળે છે. તે વિદ્યાર્થીઓને સ્વયંભૂ રીતે તે જ કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે.
2. સંપર્કમાં આવવા માટે વિદ્યાર્થીઓને લાઇવ મ્યુઝિકલ પર્ફોમન્સ પર લઈ જવાનું ધ્યાનમાં રાખો.
3. તમારી શાળામાં કોઈ સંગીતકારને આમંત્રિત કરો. બાળકોને પ્રશ્નો પૂછવા અને કલાકાર સાથે વાતચીત કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો.
4. શીખનારાઓને ધાર્મિક અને સાંસ્કૃતિક ઉજવણી દરમિયાન ઘરે સાંભળેલા ગીતો ગાવાનું પસંદ છે. બાળકોને વર્ગખંડમાં તે ગીતો ગાવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો કે જે તેઓ ઘરે શીખ્યા.
5. રોજિંદા જીવનમાં સંગીતની વિવિધ શૈલીઓનો અનુભવ કરવાની ઘણી તકો છે. વર્ગોની વચ્ચે શાળાની ઘંટડી વગાડવાને બદલે એક મેલોડી (ધૂન) વગાડવાનું ધ્યાનમાં લો કે જે વિદ્યાર્થીઓનું ધ્યાન આકર્ષિત કરશે.
6. આ વિભાગમાં ઘણી પ્રવૃત્તિઓ આપવામાં આવી છે. તમે આ પ્રવૃત્તિઓને વિવિધતા માટે ઉમેરી શકો છો.
7. પુસ્તકના મોટાભાગના ગીતો અને પ્રવૃત્તિઓમાં ઓડિયો અથવા વિડિયો સંસાધન શામેલ છે જે પાઠ્યપુસ્તકમાં પૂરા પાડવામાં આવેલા ક્યૂઆર કોડને સ્કેન કરીને એક્સેસ કરી શકાય છે.

આ સંગીત અભ્યાસક્રમની ઇચ્છા છે કે તમે અને વિદ્યાર્થીઓ સંગીત બનાવવાની યાત્રાનો સંપૂર્ણ આનંદ માણો. અમે તેમની વચ્ચે સંગીત પ્રત્યે આજીવન પ્રેમ જગાવવાનું લક્ષ્ય રાખીએ છીએ, એક ઊંડી પ્રશંસાને પ્રોત્સાહન આપીએ છીએ જે વર્ગખંડથી આગળ વધશે.

વર્ગખંડ માટેનાં સંસાધનો

1. વર્ગખંડમાં એક એવી જગ્યા હોવી જોઈએ જ્યાં સંગીત શિક્ષણ મનોરંજક અને આરામદાયક હોય. વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો બંનેએ આરામથી બેસીને સાથે ગાવા માટે સમર્થ હોવા જોઈએ. સંગીતના વર્ગો માટે ફ્લોર પર બેસવું એ શ્રેષ્ઠ વ્યવસ્થા છે. તે બાળકોને સારી મુદ્રામાં અને યોગ્ય શ્વાસોચ્છવાસ વિશે શીખવામાં મદદ કરે છે, જે આમાં કરવામાં આવેલી કસરતોની જેમ જ છે યોગ. શિક્ષકો ગીતની થીમના આધારે વિવિધ શૈલીઓ અને ડિઝાઇનમાં બેઠક પણ બદલી શકે છે. આ વર્ગને વધુ રસપ્રદ અને સર્જનાત્મક બનાવે છે, અને વિદ્યાર્થીઓને સુધારાવધારાની કુશળતાને વિકસાવવામાં મદદ કરે છે.
2. ઈન્ટરનેટ કનેક્શન સાથેનું કમ્પ્યુટર, માટે એપ્લિકેશન ડાઉનલોડ કરવાની જોગવાઈ તાનપુરા અને ઓડિયો સ્ત્રોતોને વગાડવા માટેના સ્પીકર્સ.
3. વર્ગમાં સરળ ઉપકરણો બનાવવા માટે સામગ્રીની જોગવાઈ.
4. શાળામાં પ્રદર્શન માટે માઇક્રોફોન અને સાઉન્ડ સિસ્ટમની જોગવાઈ.
5. હાર્મોનિયમ, ઢોલક, મંજીરા, શેકર, તંબૂર, માઉથ ઓર્ગન, ઇલેક્ટ્રોનિક તાનપુરા અને તબલા જેવા સરળ સાધનોની જોગવાઈ.
6. ભારતનો નકશો વિદ્યાર્થીઓને એ રાજ્યોના સ્થળો બતાવવા માટે ઉપયોગી થશે કે જ્યાંથી વિવિધ ભાષાઓમાં વિવિધ રચનાઓ ઉદ્ભવે છે અને નિયમિતપણે તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.

પ્રકરણ ૬ સંગીત અને તમારી લાગણીઓ

ઉદ્દેશ: સંગીતના ટુકડાઓને સાંભળવાથી મૂડ અને લાગણીઓ પર કેવી અસર પડે છે તે સમજવું અને સંગીતનાં તત્ત્વો મારફતે તમારા વિચારો અને લાગણીઓને વ્યક્ત કરતાં શીખવું.

શિક્ષકો માટે સૂચના

અહીં આપવામાં આવેલું મલયાલમ ગીત વિદ્યાર્થીઓને એ સમજાવવા માટેનું એક ઉદાહરણ છે કે સંગીત મધુરતા અને લય દ્વારા લાગણીઓને વ્યક્ત કરી શકે છે, પછી ભલેને ગીતો એવી ભાષામાં હોય કે જેને વિદ્યાર્થીઓ સમજી શકતા ન હોય. તમે આ મુદ્દાને સમજાવવા માટે, વિદ્યાર્થીઓને અપરિચિત હોય તેવી ભાષામાં ગીત વગાડી શકો છો.

પ્રવૃત્તિ ૧: આ ગીત સાંભળો

ભાષા: મલયાલમ

કુટ્ટનાદન પુંજાયિલે

કોયુ પેન્ને કુચીલાલે

કોટ્ટુ વેણમ કુઝાલ વેણમ, કુરવા

વેણમ

કુટ્ટનદન પુંજાયવી, થિથાઈ થાકા

થીથી થોમ

કોયુપેને કુચીલાલે, થીતી થરા થી

થોમ

0680CH06

કોટ્ટુ વેણમ કુઝાલ વેણમ, કુરવા
વેણમ
(ઓ ... થિથિથરા થિથિથાય થિથાઈ
થાકા થી થોમ) × 4

વરવેલ કનારુ વેણમ કોડી
થોરાનંગલ વેણમ
વિજયશ્રી લાલી તરાય વરુણુ
નજાંગલ
(ઓ... થિથિથરા થિથિથાય થિથાઈ
થાકા થી થોમ) × 4
કરોથા ચિરકુ વાયુ થીથાઈ થાકા
થી થી થી થોમ
અરયન્ના કિલીપોળ થિથિથરા થી થોમ
કરોથા ચિરકુ વેયોર અરયન્ના
કિલીપોલ
કુથિયુ કુતિયુ પાયુમ કુથિરા પોળ
(ઓ ... થિથિથરા થિથિથાઈ થિથાઈ
થાકા થી થી થોમ) × 4

- જે ગીત વગાડવામાં આવ્યું હતું તેની સાથે તમે કઈ લાગણીઓને સાંકળો છો?
- શું તમારી પાસે કોઈ ગીત છે જે મધુર યાદોને પાછું લાવે છે? ગીત ગાઓ.
- ભલે તમે શબ્દો યાદ નથી, તમે મેલોડી (ધૂન) ને ગણગણાટ કરી શકો છો?

પ્રવૃત્તિ ૨: સંગીત અને આપણી યાદો

સંગીતમાં આપણા વિચારો અને લાગણીઓને પ્રભાવિત કરવાની શક્તિ છે. સંગીત સાંભળવું અને બનાવવું એ આપણને આનંદ આપી શકે છે.

ગીત ભૂતકાળની ઘટનાઓ અને તેનો ભાગ રહેલા લોકોની યાદોને ઉત્તેજિત કરી શકે છે. આને સંગીત દ્વારા ઉત્તેજિત સ્મૃતિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે!

ટ્રેકોને(ગીત) ગાઓ

જાહેરખબરોની સાથે વગાડવામાં આવતા વિવિધ પ્રકારના સંગીતને સાંભળો અને આ પુસ્તકમાં અથવા તમારા કમ્પ્યુટર પર પ્લેલિસ્ટ (યાદી)બનાવો.

તમારા માતાપિતા અને દાદા-દાદીને તેમના બાળપણથી જ તેમના મનપસંદ ગીત વિશે પૂછો. તેઓ આ ગીતોને કઈ યાદો સાથે જોડે છે?

નીચેના બોક્સમાં કોઈ પણ જિગલ અથવા ગીત લખો જે તમે યાદ કરી શકો છો.

એક ફેસ્ટિવલ સોંગ (તહેવાર ગીત)
(તહેવાર ગીત) ...

પ્રવૃત્તિ ૩: સાંભળો અને અનુભવો

આપણે સવારથી સાંજ સુધી વિવિધ પ્રકારના સંગીતથી ઘેરાયેલા રહીએ છીએ. વિચારો, જ્યારે તમે વિવિધ પ્રકારના સંગીતના અવાજો સાંભળો છો ત્યારે તમારી લાગણીઓ. ના અવાજોને યાદ કરો ચેન્નાઈ, નાદસ્વરમ, થોલ, તામરુનું વજન થયું અથવા કોઈ મધુર ગીત - આ ધૂનો સાંભળીને તમને શું લાગે છે? શું તેઓ તમને ખુશ કરે છે, તમને નૃત્ય કરવા માટે પ્રેરિત કરે છે, શાંતિની ભાવના પેદા કરે છે જેનો તમે મૌનમાં આનંદ માણવા માંગો છો અથવા તમને સાથે ગાવાની ફરજ પાડે છે? આ લાગણીઓ જે જીવનમાં આવે છે આ મધુર અવાજો સાંભળતાં સાંભળતાં તેને લાગણીઓ કહેવામાં આવે છે. લાગણી તે બધા માણસોમાં અંતર્ગત એક કુદરતી લક્ષણ છે. યાલો આપણે કેટલાક સાધન સંગીત સાંભળીને તેનો અનુભવ કરીએ! મ્યુઝિકલ પીસ સાંભળતી વખતે તમને શું લાગ્યું? તમારી લાગણીઓને લખો.

1. _____
2. _____
3. _____

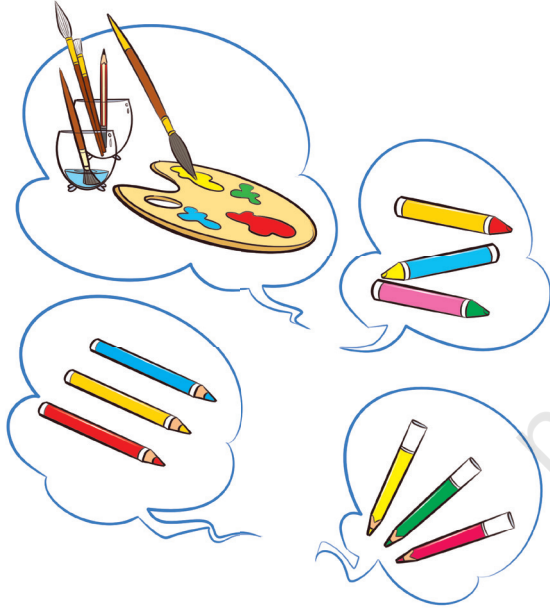
અહીંના બધા જ સંગીતના ટુકડાઓ એક જ સાધન, વાયોલિનનો ઉપયોગ કરીને વગાડવામાં આવ્યા હતા.

તમારો અવાજ કેવી રીતે વિવિધ લાગણીઓ અને ગતિશીલતા - સુખ, ઉદાસી, મોટેથી અને મૃદુતા - વ્યક્ત કરી શકે છે તે જ રીતે એક સાધન વિવિધ અવાજો દ્વારા વિવિધ લાગણીઓને ઉત્તેજીત કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

તમે વાયોલિનનો અવાજ સાંભળ્યો. હવે, આપણા દેશમાં લોકપ્રિય રીતે વગાડવામાં આવતા અન્ય સંગીતવાદ્યોને સાંભળવાનો પ્રયત્ન કરો. વાંસળી, સિતાર, શહેનાઈ, તબલા વગેરેની જેમ અને વિવિધ અવાજો અને ધૂન કેવી રીતે વિવિધ લાગણીઓને ઉત્તેજીત કરે છે તે સમજવાનો પ્રયત્ન કરો.

પ્રવૃત્તિ ૪: સંગીત દોરવું

સંગીતનો દરેક ભાગ એક વાર્તા કહે છે કારણ કે આપણે અત્યાર સુધી ચર્ચા કરી રહ્યા છીએ. હવે, ચાલો આપણે આ અજમાવીએ; સાંભળો સંગીતના એક ભાગ માટે અને તમારી પોતાની કલા દ્વારા તેનું પ્રતિનિધિત્વ કરો. તમે રંગીન પેન્સિલ, પેન અથવા પેઇન્ટનો ઉપયોગ કરીને દોરો અને રંગ કરી શકો છો. તમારા ડ્રોઇંગને કેપ્શન અથવા શીર્ષક આપો .

તાળી

સ્ટોમ્પ

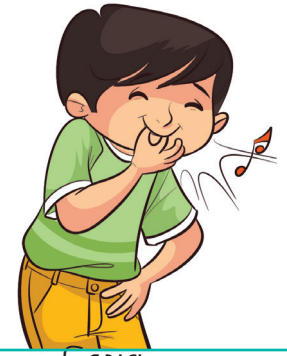
ટૅપ કરો

ક્લક કરો

હમ

વ્હિસલ

શિક્ષકો માટે સૂચનાઓ

વર્ગને જૂથોમાં વહેંચી શકાય છે અને દરેક જૂથને કોઈપણ અભ્યાસક્રમના ક્ષેત્રમાંથી થીમ અથવા વિષય આપી શકાય છે. જૂથે ઘબકારા અને મેલોડી (ધૂન) દ્વારા તેમના વિચારોને સંગીતની રીતે વ્યક્ત કરવા પડશે. તેઓ પ્રવૃત્તિ દ્વ લેઠળ આગળના પૃષ્ઠમાં સમજાવેલ પિય અને ગતિશીલતાની વિવિધતાના ખ્યાલોનો ઉપયોગ પણ કરી શકે છે. સૂચવેલા કથનનો ઉપયોગ કરો અથવા શીખનારાઓ તેમના પોતાના દૃશ્ય સાથે આવી શકે છે.

પ્રવૃત્તિ પ: સંગીત દ્વારા તમારી લાગણીઓને અભિવ્યક્ત કરો

શું તમે શબ્દો વિના સંગીત દ્વારા કોઈ પણ ભાવનાને વ્યક્ત કરવા માટે તમારા શરીરનો ઉપયોગ કરી શકો છો?

જ્યારે તમે ગુસ્સે થાઓ છો, ત્યારે તમે શું કરો છો? જ્યારે તમે ખુશ હોવ છો, ત્યારે તમે શું કરો છો? જ્યારે તમે ઉદાસ હો, ત્યારે તમે શું કરો છો?

આ લાગણીઓને વ્યક્ત કરવા માટે તમે તમારા અવાજ અથવા શરીરના પર્ફ્યુશન (તાળીઓ, સ્ટોમ્પ, સ્નેપ, શ્વાસ)નો ઉપયોગ કરી શકો છો.

દૃશ્ય ૧

હું અમારી શાળાની સફારીની આગામી ક્ષેત્રની સફર માટે ઉત્તેજનાથી છલકાઇ રહ્યો છું! બહાર પક્ષીઓના હળવા ક્વરવથી ઘેરાયેલા મારા ઓરડામાં ઊભો રહીને હું મારા કબાટમાં ચક્કર લગાવું છું. જ્યાં સુધી મને સંપૂર્ણ ન મળે ત્યાં સુધી હું વિવિધ પોશાક પહેરે પર પ્રયત્ન કરું છું. "હા ! આ એ જ છે!" હું આનંદથી બોલી ઊઠું છું, જંગલીનું અન્વેષણ કરવા તૈયાર છું.

દૃશ્ય ૨

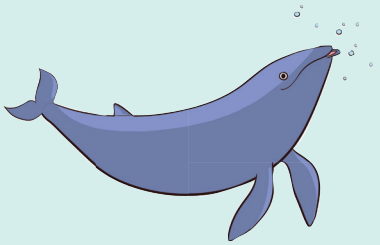
બસની લાંબી મુસાફરી પછી, અમે અમારા ગંતવ્ય સ્થાને પહોંચ્યા. જ્યારે આપણે સફારી જીપમાં બેસવાની તૈયારી કરીએ છીએ, ત્યારે એક હળવો પવન ફૂંકાય છે, જેના કારણે પાંદડાઓ ફફડાટ અને નૃત્ય કરે છે. વૃક્ષો આનંદથી ઝૂલે છે.

દૃશ્ય ૩

જેમ જેમ આપણે જંગલમાં ઊંડા ઊતરતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણને અસંખ્ય જીવો અને વનસ્પતિઓનો સામનો કરવો પડે છે. વન જીવન સાથે ઘબકે છે, જંતુઓના અવાજો, પક્ષીઓના ક્વરવ અને પ્રાણીઓના કોલથી ગુંજી ઉઠે છે.

શું તમે જાણો છો

પ્રાણીઓમાં આપણા જેવી લાગણીઓ હોય છે. શું તમે નિરીક્ષણ કર્યું છે કે ઘણા પક્ષીઓ અને પ્રાણીઓ એકબીજા સાથે વાતચીત કરવા માટે અવાજનો ઉપયોગ કરે છે? પક્ષીઓ વાતચીત કરવા માટે કલરવનો ઉપયોગ કરે છે. ગંગા નદી ડોલ્ફિન, જે ભારતનું રાષ્ટ્રીય જળચર પ્રાણી છે, તે અંધ છે, અને સંદેશાઓ શેર કરવા માટે ક્લિક્સ અને સીટીઓના મિશ્રણનો ઉપયોગ કરે છે. નર હમ્પબેક વહેલ તેમના લાંબા અને જટિલ ગીતો માટે પણ પ્રખ્યાત છે. શું તમે જોયું છે કે પ્રાણીઓ અવાજ દ્વારા તેમની લાગણીઓ બતાવે છે? કેટલાંક ઉદાહરણો જણાવો.

વિસ્તૃત ક્રિયા (પ્રવૃત્તિ)

કોઈ પ્રાદેશિક લોકકથા અથવા તેમાંથી વાર્તાઓ સંભળાવો જાતાક વાર્તાઓ અને પંચતંત્ર. સંગીતના તત્ત્વો અથવા ગીતો સાથેના કથનને ઇન્ટરસ્પર્સ કરો જે વાર્તાને જીવંત બનાવવામાં મદદ કરશે!

પ્રવૃત્તિ ૬: સંગીતનાં તત્ત્વો વિશે શીખો

પિય અને ડાયનેમિક્સ

શું તમે ક્યારેય નોંધ્યું છે કે જ્યારે તમે ખુશ, ગુસ્સે અથવા ઉદાસ હો ત્યારે તમે વિવિધ પિય અને વોલ્યુમનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરો છો? પિય અને ગતિશીલતાનો ઉપયોગ લાગણીઓને સંદેશાવ્યવહાર કરવા માટે થાય છે. પિય અમને કહે છે કે નોંધ કેટલી ઉચી અથવા નીચી છે અને ગતિશીલતા અમને કહે છે કે સંગીતનો ટુકડો કેટલો મોટેથી અથવા નરમ છે.

લય

લય બધે જ છે. શું તમે ક્યારેય તમારા હૃદયના ધબકારા સાંભળ્યા છે? નોંધ લો કે તમારી ચાલવાની લય તમારા દાદા-દાદી કરતા કેવી રીતે અલગ છે? સંગીતમાં, લય એ પેટર્ન છે જેમાં સમપ્રમાણ ધબકારા હોય છે, જે ગીત સાથે વગાડવામાં આવે છે.

સ્વરા ગીત

જુઓ વિડિઓ અને ગાય છે 'સ્વરા સોંગ'. આ ગીત આના પર સુયોજિત થયેલ છે વિવિધતા શંકરાનું શાસન અથવા રાગા બિલાવલ. ગીત ગાતી વખતે પિયમાં ભિન્નતા પર ધ્યાન આપો. લય જાળવવા માટે તમારા હાથનો ઉપયોગ કરો.

નગાડાં

ધુમાટ

આ બંને સાધનોની પિય અલગ-અલગ છે. નક્કારમાં લાઉડ વોલ્યુમ છે જ્યારે ધુમટમાં ઊંડો પડઘો છે.

શું તમે જાણો છો

સાત સ્વરોમાંથી ફક્ત પાંચમાં જ ભિન્નતા છે. સા અને પમાં વિવિધતા ન હોવાથી તેને "અચલ સ્વર" કહેવામાં આવે છે. બાકીના સ્વરો રે, ગ, મ, ધ, નિને "ચલ સ્વર" કહેવામાં આવે છે કારણ કે તેમાં બે-બે ભિન્નતા હોય છે.

હિંદુસ્તાની અને કર્ણાટકી સંગીતમાં સ્વરોનું ઉચ્ચારણ.

	હિંદુસ્તાની	કર્ણાટક
S	સા	સા
R	રે	રી
G	ગ	ગા
M	મ	મ
P	પ	પા
D	ધ	ધ
N	નિ	નિ

નોંધ લખતી વખતે, આપણે એસ, આર, જી, એમ, પી, ડી, એન તરીકે લખીશું.

હિંદુસ્તાની અને કર્ણાટકી સંગીતમાં નોંધોનું ઉચ્ચારણ. આવો જાણીએ કર્ણાટકી અને હિંદુસ્તાની સંગીતમાં ગવાયેલા તમામ સ્વરોના નામ. કુલ 12 નોટ છે.

હિંદુસ્તાની સંગીત	કર્ણાટક સંગીત
સા "ષડજ	તેનું - શાડજમ
રે - ઋષભ	ફરી - ઋષભમ
કોમલ ઋષભ, શુદ્ધ ઋષભ	શુદ્ધા ઋષભમા, ચતુશ્રુતિ ઋષભમ
ગા - ગાંધાર	ગા - ગાંધારમ
કમલ ગાંધાર, શુદ્ધ ગાંધાર	સાધારાના ગંધારામ, ગાંધારમ વચ્ચે
પણ - મધ્યમ	પણ - મધ્યમામ
શુદ્ધ માધ્યમ, તીવ્ર મધ્યમ	શુદ્ધ માધ્યમ, પ્રતિ મધ્યમName
પા - પંચમ	પા - પંચમમ
ધા - ઘૈવત	પણ - ડાઇવાટ્ટમ
કમલ ઘૈવત, ધ્યોર ઘૈવત	શુદ્ધ દેવતમ, ચાતુશ્રુતિ દિવ્યતા
કે નહિ - નિષાદ	કે નહિ - નિશાધામ
કમલ નિષાદ, શુદ્ધ નિષાદ	યુગના સ્વામી, કાકાલી નિશાધામ

સ્વરો લખતી વખતે આપણે સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, નિ તરીકે લખીશું.

ફિલ્મી ગીતો, ભજન, પ્રાદેશિક ગીતો, લોકસંગીત, મધુર સંગીત બધા જ સંગીતમય સૂરોથી બનાવવામાં આવ્યા છે - એસ, આર, જી, એમ, પી, ડી, એન. બધી રચનાઓ અથવા ગીતો આ નોંધોથી બનાવવામાં આવે છે.

ભારતીય સંગીતમાં શાસ્ત્રીય સંગીત જેવી કે હિંદુસ્તાની અને કર્ણાટક જેવી અનેક શૈલીઓ તેમજ લોક, અર્ધ શાસ્ત્રીય, ભક્તિમય, દેશભક્તિ અને ફિલ્મ સંગીત જેવી શૈલીઓનો સમાવેશ થાય છે.

શું તમે જાણો છો

શ્રીમતી એમ. એસ. સુબ્બલક્ષ્મી એ અત્યાર સુધીના સૌથી પ્રસિદ્ધ અને પ્રેરણાદાયી કર્ણાટકી ગાયકોમાંના એક છે. ભારત સરકાર તરફથી ભારત રત્ન મેળવનાર તેઓ પ્રથમ સંગીતકાર હતા. કર્ણાટકી સંગીત ઉપરાંત તેમણે ઘણા ભજનો અને સંસ્કૃત શ્લોકો પણ ગાયા હતા. જેમાં 'હરિ તુમ હરો' અને 'વૈષ્ણવજન તો' ગાંધીજીના પ્રિય ભજનો હતા. તેઓ પોતાની મૌલિકતા, સાદગી અને સંગીતની શુદ્ધતા માટે જાણીતા છે. તેણીએ તેના ભક્તિસભર જાદુઈ અવાજથી ગાયું હતું.

પ્રવૃત્તિ 9: વોકલ વોર્મઅપ્સ

વોકલ વોર્મઅપ્સ

નીચેનાં સ્વરોની પેટર્નને અલંકાર અથવા સરગમ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

અલંકારનો અર્થ થાય છે આભૂષણ કે શણગાર. જેમ જુવેલરીને સોનાથી ડિઝાઇન કરવામાં આવી છે અને કિંમતી પત્થરોની વિવિધ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, તેવી જ રીતે સંગીતનાં સાત સૂરોને પણ એક એવી ધૂન બનાવવા માટે પેટર્નમાં ગોઠવવામાં આવી છે કે જે આનંદદાયક અને સૌંદર્યલક્ષી છે. તમામ સંગીત કાનને પ્રસન્ન કરનારું હોવું જોઈએ એટલે કે, શ્રુતિ મધુર.

1 સારે, રેગ, ગમ, મપ, પધ, ધનિ, નિસાં.

સાંનિ, નિધ, ધપ, પમ, મગ, ગરે, રેસા

2 સારેગ, રેગમ, ગમપ, મપધ, પધનીસાં, ધનીસાં

સાનીધ, નીધપ, ધપમ, પમગ, મગરેસા, ગરેસા.

3 સારેગમ, રેગમપ, ગમપધ, મપધની, પધનીસાં.

સાનીધપ, નીધપમ, ધપમગ, પમગરે, મગરેસા.

4 સા

સારે

સારેગ

સારેગમ

સારેગમપધ

સારેગમપધનિ

સારેગમપધનિસા

સાનિ

સાનિધ

સાનિધપ

સાનિધપમ

સાનિધપમગ

સાનિધપમગરે

સાનિધપમગરેસા

5 સાગ રેમ ગપ મધ પનિ ધસાં

સાંધ નિપ ધમ પગ મરે ગસા

6 સામ રેપ ગધ મનિ પસાં

સાંપ નિમ ધગ પરે મસા

શું તમે જાણો છો

ભારત રત્નથી સન્માનિત લતા મંગેશકર ભારતીય સિનેમા જગતની ભારતની મહાન પાર્શ્વગાયિકાઓમાંની એક હતી. તેણીએ ૩૬ થી વધુ ભારતીય ભાષાઓમાં અને કેટલીક વિદેશી ભાષાઓમાં પણ ગીતો રેકોર્ડ કર્યા છે. તેનો મધુર અવાજ ત્રણ અષ્ટકો સુધી ફેલાયેલો હતો. તેમણે દેશભક્તિ ગીત 'આયે મેરે વતન કે લોગો' ગાયું હતું અને તેને ૧૯૬૨ના યુદ્ધમાં જીવ ગુમાવનારા ભારતીય સૈનિકોને સમર્પિત કર્યું હતું.

પ્રવૃત્તિ ૮: મેડલી

મેડલી એ એક મિશ્રણ છે, અથવા વિવિધ ગીતો અથવા ધૂનનું સંયોજન છે જે સંગીતના એક ભાગ તરીકે એક સાથે વગાડવામાં આવે છે. ચાલો આપણે મજા કરીએ.

૧. દરેક ગીત જે મૂડને વ્યક્ત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે તેને ઓળખો. જો તમે ભાષા જાણતા ન હોવ તો પણ, શું સંગીતનાં તત્ત્વો ચોક્કસ લાગણી વ્યક્ત કરવામાં મદદ કરે છે?
૨. આ દરેક ટુકડાઓમાંની લય શું અભિવ્યક્ત કરે છે?
૩. દરેક ગીતોમાં સંગીતના તત્ત્વોને ઓળખો.

થવિલ, પુંગી, ચિમટા, ગિટાર વગેરેની સાથે ગીત ગાઈ શકાય છે.

ચાલો મેડલી ગાવાનું શીખીએ

તેમાં મેડલી અથવા થોડા ગીતો શીખો. વર્ગને જૂથોમાં વહેંચી શકાય છે જેમાં દરેક જૂથ મેડલીનો એક ભાગ પ્રસ્તુત કરે છે. આ મેડલી એ ભારતના વિવિધ ભાગોના ઉજવણી ગીતોની હારમાળા છે. આ મનોરંજક ગીતો ગાતી વખતે આગળ વધો, હલાવો અને લય જાળવી રાખો!

કરાઓકે સાથે કોઈપણ મેડલી ગાવાનું શીખો

પ્રવૃત્તિ ૯: ચાલો ગતિશીલતા, મેલોડી (ધૂન) અને લય પરની રમત રમીએ

આ રમતો વિદ્યાર્થીઓને આપેલા ઉદ્દેશો પ્રાપ્ત કરવામાં સહાય માટે બનાવવામાં આવી છે. શિક્ષકોને તેમની પોતાની રમતો વિચારવા અને ડિઝાઇન કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે જે સ્થાનિક સંગીત સંસ્કૃતિઓને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

પ્રવૃત્તિ ૧: અવાજને ઓળખવો (ટોન, ટેક્સચર, શૈલી).

એક વિદ્યાર્થીને આંખે પાટા બાંધવા જોઈએ અને બીજો વિદ્યાર્થી વર્ગમાં જાણીતું અથવા શીખવવામાં આવે તેવું ગીત ગાઈ શકે છે. આંખે પટ્ટી બાંધેલા વિદ્યાર્થીએ તે ગાયેલા વિદ્યાર્થીને ઓળખવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

શિક્ષકો માટે સૂચના

- દરેક વિદ્યાર્થીના સ્વર, પોત અને બોલવાની અને ગાવાની શૈલીમાં ફરક હોય છે. આ પ્રવૃત્તિ કરવાથી વર્ગ તેમના સાથીદારોના અવાજની રચના, શૈલી અને ગતિશીલતાને સમજી શકશે, અને ઓળખી શકશે.
- વિદ્યાર્થીઓને પરિવારો, અથવા સમાજના કોઈપણ વ્યક્તિના અવાજમાં વિવિધ વોઇસ ટેક્સચર અને ગતિશીલતાને પણ ઓળખવા દો. આ વિવિધ અવાજો અને તેમના સ્ત્રોતોને ઓળખવા તરફ સંવેદનશીલતા વિકસાવશે.
- વિવિધ સાધનો પર કોઈપણ ગીત વગાડો, અને તેમને તેના અવાજ અને પોતના આધારે સાધનને ઓળખવા માટે કહો.

ક્રિયા ૨ : મેલોડી (ધૂન) ના આધારે ગીતની ઓળખ કરવી.

વર્ગમાં જાણીતા અથવા શીખવવામાં આવતા ગીતને ગણગણવા માટે કોઈપણ વિદ્યાર્થીને પસંદ કરો. ટ્યુન સાંભળીને વર્ગના અન્ય બાળકો ગીતને ઓળખવા માટે સમર્થ હોવા જોઈએ.

શિક્ષકો માટે સૂચના

આવી પ્રવૃત્તિઓ રમતની રીત પદ્ધતિમાં રજૂ કરતી વખતે રુચિ અને આત્મવિશ્વાસને સક્રિય કરે છે.

ક્રિયા ૩ : લય રમત:

૩, ૪, ૫, ૭, ૯ ના જૂથના વિદ્યાર્થીઓ તેમના નામ નીચે મુજબ ઉચ્ચારી શકે છે.

ત્રણ વિદ્યાર્થીઓના ગ્રુપને તા, કી, ટ નામ આપવામાં આવશે અને ગ્રુપનું નામ 'તિસ્રા' હોવું જોઈએ..

ચાર વિદ્યાર્થીઓના ગ્રુપને ઘા, ગે, ન, ટી નામ આપવામાં આવશે અને ગ્રુપ નેમ 'ચતુસ્રા' હોવું જોઈએ.

પાંચ વિદ્યાર્થીઓના ગ્રુપને તા, ક, ત, કી, તા નામ આપવામાં આવશે અને ગ્રુપ નેમ 'ખંડ' હોવું જોઈએ.

સાત વિદ્યાર્થીઓના જૂથને તી, તી, ના, ધી, ના, ના નામ આપવામાં આવશે અને ગ્રુપનું નામ 'મિશ્ર' હોવું જોઈએ.

શિક્ષકો માટે સૂચના

- આ રમત વિદ્યાર્થીઓમાં લયની ભાવના (ગતિ, ચક્ર, પેટર્ન) વધારવા માટે છે.
- શિક્ષકો તેમની પોતાની પેટર્ન અને જૂથો ડિઝાઇન કરી શકે છે અને વિદ્યાર્થીઓમાં કોઈપણ લયની રમત રમી શકે છે.

તમારી પોતાની રમત બનાવો જેમાં સ્વર અને તાલ, વોકલ વોર્મ-અપ્સ, મેલોડી (ધૂન) અને કોઈપણ રચનાના તત્ત્વો હોવા જોઈએ.

નવ વિદ્યાર્થીઓના ગ્રુપને તા, કા, દી, મી, તા, કા, તા, કી, તા નામ આપવામાં આવશે અને ગ્રુપનું નામ 'સંકીર્ણ' હોવું જોઈએ.

